

GAZDASÁG & TÁRSADALOM

Journal of Economy & Society

A TARTALOMBÓL:

Csaba László:
Újra itt a nagy válság?

Franz Schausberger:
Regionale Stärken nutzen

Botos Katalin:
Mi a baj a világgal?

Kondorosi Ferenc:
Járványok, betegségek és a nemzetközi biztonság

Szintay István:
Innovatív szervezetek és a változási dimenzió

2009/1

Gazdaság & Társadalom
Journal of Economy & Society
- Megjelenik évente négy alkalommal -
A folyóirat kiadását a Soproni Tudós Társaság támogatta

Főszerkesztő/ Editor: Dr. Székely Csaba DSc

Főszerkesztő helyettes/Deputy Editor: Dr. Kulcsár László CSc

Szerkesztőbizottság/Associate Editors:

Dr. Andrásy Adél CSc, Dr. Fábián Attila PhD, Dr. Joób Márk PhD, Dr. Kulcsár László CSc, Dr. Székely Csaba DSc.

Szerkesztőségi munkatárs/Assistant Szikra Andrea

Nemzetközi tanácsadó testület/International Advisory Board:

Prof. David L. Brown, PhD (Cornell University, USA), Dr. Csaba László DSc (Közép Európai Egyetem, Budapest), Dr. Rechnitzer János DSc (Széchenyi István Egyetem, Győr), Dr. Nigel Swain PhD (School of History, University of Liverpool, UK), Dr. Caleb Southworth PhD (Department of Sociology University of Oregon, USA), Dr. Franz Schausberger PhD (Universität Salzburg, Österreich), Dr. Szirmai Viktória DSc (MTA Szociológiai Kutatóintézet, Budapest), Dr. Bóhm Antal DSc (MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest), Dr. Ingrid Schwab-Matkovits PhD (Fachhochschulstudiengänge Burgenland, Eisenstadt, Österreich), Dr. Bozidar Lekovic PhD (Faculty of Economics, Subotica, Serbia), Dr. Djerdji Petkovic PhD (Faculty of Economics, Subotica, Serbia).

Közlésre szánt kéziratok / Manuscripts: Kéziratokat kizárólag e-mailen fogadunk, nem örzünk meg, s nem küldünk vissza!

A kéziratok formai és szerkezeti követelményeit illetően lásd a folyóirat hátsó belső borítóját/ We accept APA (Harvard) style only.

A kéziratokat és a közléssel kapcsolatos kérdéseket a következő e-mail címre várjuk:
kulcsar.laszlo@bpk.nyme.hu / Send manuscripts and letters by e-mail only to:
kulcsar.laszlo@bpk.nyme.hu

A közlésre elfogadott kéziratok összes szerzői és egyéb joga a kiadóra száll. /

Acceptance of material for publication presumes transfer of all copyrights to the Publisher.

A kéziratokat két független anonim bíráló értékeli. / Articles are refereed by anonym reviewers before publication.

Ismertetésre szánt könyveket az alábbi címre várjuk / Send books for review to:

Dr. Kulcsár László egyetemi tanár
Nyugat Magyarországi Egyetem
Sopron Ferenczy J. u. 5. 9400 Hungary

Előfizetés:

Intézményeknek: 2800 Ft./év
Egyéni előfizetés: 1700 Ft./év
Példányonkénti ár: 700 Ft.

ISSN 0865 7823

Copyright © 2009 Nyugat- magyarországi Egyetem Kiadó

Gazdaság & Társadalom

1. ÉVFOLYAM

2009. OKTÓBER

1. SZÁM

TARTALOM

Table of Contents and Abstracts in English: See page

Köszöntő	<i>Székely Csaba</i>	3
Tanulmányok		
Újra itt a nagy válság?	<i>Csaba László</i>	5
Mi a baj a világgal? A pénzügyi rendszer és az idősödés: kölcsönösen összefüggő kihívások	<i>Botos Katalin</i>	18
Járványok, betegségek és a nemzetközi biztonság	<i>Kondorosi Ferenc</i>	29
Regionale Stärken nutzen. Am Beispiel des Komitats Győr-Moson-Sopron und des Landes Salzburg	<i>Franz Schausberger</i>	38
A vállalkozások hatékonysági tartalékai a menedzsment területén	<i>Székely Csaba – Andriška Pál</i>	62
Innovatív szervezetek és a változás dimenziói	<i>Szintay István</i>	80
Teleházak: Remények és eredmények a vidékfejlesztésben	<i>Kulcsár László – Hohl Ferenc – Obádovics Csilla</i>	97
Társadalmi – gazdasági fejlettség és agrárfoglalkoztatottsági válság Magyarországon	<i>Ritter Krisztián</i>	112
Az alapító főszerkesztő emlékére: Búcsú Gidai Erzsébettől	<i>Andrássy Adél – Herczeg János</i>	141
Könyvismertetés		
Az állam, a társadalom és a „poszt- szocialista” gazdasági viszonyok [John Pickles (ed.): State and Society in Post – Socialist Economies. Palgrave, MacMillan 2008. 262.p. New York. ISBN: 978-0-230-52214-5]	<i>Kulcsár László</i>	147
Gazdasági fejlődés és környezeti fenntarthatóság [Ramon Lopez – Michael A. Toman: Economic Development & Environmental Sustainability Oxford University Press, 2006. 505 p. ISBN 0-19-929799-1 978-0-19-929799-3]	<i>Kincses Zsolt</i>	153
Table Of Contents/Abstracts		159

Gazdasági fejlődés és környezeti fenntarthatóság

[Ramon Lopez – Michael A. Toman: *Economic Development & Environmental Sustainability* Oxford University Press, 2006. 505 p. ISBN 0–19–929799–1 978–0–19–929799–3]

Kincses Zsolt egyetemi adjunktus

Nyugat – magyarországi Egyetem Közgazdaság-tudományi Kar, Sopron

Az utóbbi néhány évtizedben a gazdasági növekedés a fejlődő országokban lelassult, a társadalmi egyenlőtlenség nem mérséklődött és a környezet károsodása szignifikánssá vált. Az országok többségében a gazdasági növekedés társadalmi, ökológia szempontból nem fenntartható.

A könyv megírásához számos szerző elemzéseivel, tanulmányaival hozzájárult. Az előszóban J. E. Stiglitz a gazdaságpolitika és a fenntartható fejlődés bonyolult kapcsolatrendszerét elemzi. Véleménye szerint a központi kormányzat hatalmi érdekei, valamint az IMF struktúra politikája, programja együttesen felelősek a fejlődő államok természeti erőforrásaiknak erőltetett ütemű kiaknázásáért, felhasználásáért. Gazdaságpolitikai céljuk erőltetett ütemű gazdasági növekedés elérése, hosszú távú fenntartása, mely országaik gazdasági, társadalmi jóléte biztosításának feltétele, viszont az a növekedési modell, amit alkalmaznak jelentős, visszafordíthatatlan károkat okoz a természeti környezetben – amelyre Stiglitz nyomatékosan felhívja a figyelmet. A multinacionális vállalatok a fejlődő országokban megtermelt jövedelmüket folyamatosan kivonják a térségből, a profit megszerzéséhez igénybe veszik a környezetet nyújtotta szolgáltatásokat és javakat, az alkalmazott termelési technológiával jelentős környezeti-természeti károkat okoznak a térségben, amelyek részben irreverzibilisek, illetve a helyreállításukhoz nem járulnak hozzá. Stiglitz cinikusan megjegyzi, hogy a fejlődő országokban a természeti javak kizsákmányolása oly mértékű, a neoliberális gazdaságpolitika megvalósítása a környezetet oly mértékben károsítja, hogy annak reformja a természeti környezet megőrzését és a hosszú távú, kiegyensúlyozott gazdasági növekedést egyidejűleg képes lenne szolgálni.

A könyv bevezető fejezetében Ramón Lopez és Michael Toman tömören áttekintik napjaink fejlődési tendenciáit gazdasági és környezeti szempontból, mellyel alátámasztják a következő fejezetek mondanivalóit. A gazdasági fejlődés végső célja a fejlődő országokban is a jólét növelése, kiegyensúlyozott fenntartható növekedés biztosítása, aminek eléréséhez nem elégséges a GDP termelést fokozott ütemben bővíteni, alapvető követelmény valamennyi erőforrás társadalmi és környezeti fenntarthatóságának megfelelő menedzselése, felhasználása. A természeti erőforrások kimerülése, a környezet károsítása veszélyez-

teti a fenntartható fejlődést, a jólétet, a fejletlen és fejlődő államokban élők élet-színvonalát és nagy valószínűséggel csökkenti a fejlett államokban elért élet-színvonal fenntartásának lehetőségét.

Az utolsó néhány évtizedben a gazdasági növekedés a fejlődő országokban – néhány kivételtől eltekintve – lelassult. A társadalmi egyenlőtlenség nem enyhült, inkább romlott, a környezeti rombolás pedig sok helyen szembetűnővé vált. Számos országban a gazdasági fejlődés környezet szempontjából fenntarthatatlan. A politikai és gazdasági döntéshozók gyakran megfélemlenek a környezeti terhelésről, kevés hangsúlyt fektetnek arra, hogy a gazdaságpolitikai döntéshozatal és végrehajtás ne csak a gazdasági teljesítménynövelésre, hanem a környezeti tényezők megőrzésére is irányuljon, kevés figyelmet szentelnek azokra a programokra, amelyek a környezet helyreállítását, az erőforrások takarékos, gondos felhasználását, a természeti környezet megőrzését szolgálják. A könyv teljes terjedelmében, nyomatékosan hangsúlyozza, hogy csak egy komplex, *a természeti tényezők megőrzését, védelmét kiemelten kezelő, kiegyensúlyozott fejlődés* biztosíthatja a társadalmi jólét hosszú távú növekedését. A fejlődő országokban csak egy ilyen növekedési pálya lehet *fenntartható*. Paradox helyzet alakult ki: több, természeti erőforrásokban gazdag országok teljesítménye sokkal rosszabb, mint az erőforrásokban szegényebb államoké. Gyengén teljesítő állam például Kongó, Sierra Leone, ugyanakkor Korea, vagy Szingapúr különösebb természeti erőforrás nélkül is sikeres növekedést ért el. Természetesen olyan országokra is találunk példát, amelyek természeti erőforrásaikat kihasználva érték el gazdasági fejlődést. Ilyen például Malaysia és Botswana is. Ezen országok elmúlt néhány évtizedes fejlődése jól mutatja, hogy az *„erőforrás átok”* nem elkerülhetetlen. Ugyanakkor több, természeti erőforrásban gazdag államban mindennapos jelenség a korrupció, amely gyakran diktatórikus politikai rendszerrel párosul, ami azt valószínűsíti, hogy ok-okozati összefüggés van az erőforrás gazdagság és a korlátlan politikai-gazdasági hatalom gyakorlás között. Az erőforrásokban gazdag országokban egy másik paradox helyzet, hogy ahol az adórendszer viszonylag torzításmentes, ott egyenlőbb jövedelemelosztási viszonyoknak kellene kialakulnia, mint azokban az országokban, ahol a nemzeti jövedelem az egyéni teljesítményektől függ és a progresszív adózás negatív ösztönzőként hat. Ennek ellenére viszont ténylegesen egyenlőtlenebb jövedelem eloszlás figyelhető meg. Ezek az ún. *„gazdag országok szegény népességgel”*.

A szakirodalom a környezeti problémák megoldásánál a politika szerepét hangsúlyozza. A szerzők szerint a jövedelemelosztási egyenlőtlenségeknek legfőbb oka a korrupció mellett az, hogy a jelentős környezeti károkat – melyeket természeti erőforrások kiaknázásával idéznek elő – aránytalanul a szegényebb rétegekkel fizetetik meg, épp azokkal, akik ezen erőforrásoktól a leginkább függenek.

A könyv szerzői többször hangsúlyozzák a kormányzatok felelősségét, amelyek a problémákat endogén módon képesek kezelni. *Legfontosabb üzenetük, hogy a kialakult környezeti válságért a közjavakat előállító szektor alacsony beruházási szintje a felelős.* A környezet javai, szolgáltatásai közjóságoknak tekinthetők, melyre a politika igen kevés figyelmet fordít, ahelyett, hogy újabb és újabb e körbe tartozó közjavakat állítanának elő, a meglévőket pazarolják.

A természeti erőforrásokhoz való hozzáférés általában kormányzati engedélyekhez kötött. Az irántuk keresletet támaztató multinacionális kitermelő vállalatok célja a profit maximalizálása, melynek egyik alapvető eleme az erőforrás lehető legalacsonyabb áron való megszerzése, amit gyakran úgy szereznek meg, hogy a döntéshozókat korrumpálják. A fejlett ipari államokban sem ismeretlen ez a jelenség, a természeti erőforrások lobbistái nyomást gyakorolnak a döntéshozókra, sokszor igen bőkezű, ellenállhatatlan ajánlataikkal.

A szerzők konzisztensen feltárják és elemzik a környezet megőrzését nem kellő mértékben szolgáló környezetgazdálkodási intézményeket, kormányzati szabályokat, intézkedéseket, tulajdonviszonyokat. A helyi közösségek érdekeivel nem azonosuló gazdaságpolitika cél és eszközrendszere társadalmi csoportok, rétegek életterét és anyagi lehetőségeit szűkíti, korlátozza, teszi tönkre. A szegényebb társadalmi csoportok, rétegek tulajdonosi érdekeinek védelme a multinacionális vállalatok profitérdekeivel szemben kevésbé érvényesül – írja E. B. Barbier az első fejezetben, de a téma visszatér R. López által írt ötödik fejezetben is.

A szerzők felhívják a figyelmet arra is, hogy nem a globalizáció az, ami önmagában veszélyezteti a környezeti értékeket és a természeti erőforrásokat. A kényszerhelyzetben levő politikai vezetés, a jelentős államháztartási hiány rákényszeríti az államokat arra, hogy az erőforrásaik felhasználásánál a fenntarthatóság szempontjait alárendeljék a pillanatnyi jövedelemszerzési kényszernek. Hitelfelvételük következményeként nőnek a kamatlábak, csökken a környezeti javak, szolgáltatások beruházásainak megtérülése, jövedelmezősége.

A multinacionális kitermelő vállalatok saját magukról sokszor hamis képet festenek, túlhangsúlyozzák a környezet megóvására irányuló tevékenységüket, a valóság azonban sokkal aggasztóbb. Profitmaximalizálási törekvéseik nem csak abban nyilvánulnak meg, hogy a nyersanyagokat jóval a piaci ár alatt szerzik meg, hanem abban is, hogy a kitermeléssel okozott természeti károkat nem állítják helyre, a törvényhozásra pedig olyan irányú nyomást gyakorolnak, ami csökkenti a környezetvédelmi szabályozás szigorát. A könyvben többször visszatérő motívum, hogy a túlzott természeti erőforrás kihasználás és környezeti rongálás intézményi visszássággal és piaci tökéletlenséggel társul. A gazdasági döntéshozatalnál a valódi társadalmi érdekeket érvényesíteni kell, a kormányzatok kiemelt felelőssége az, hogy piaci torzításokat intervenciókkal történő enyhítése mellett aktív környezetvédelmi politikát valósítsanak meg.

A fejlődő országok jelenlegi támogatáspolitikája többnyire ösztönzi az erdő-kitermelést, a hagyományos növénytermesztési szerkezet monokulturálissá történő átalakítását, a külterjes állattenyésztés belterjesítését. Ezek a fejlesztések, szerkezeti átalakítások csökkentik a hagyományos mezőgazdasági termékek kínálatát, növelik az árakat, rapidan kimerítik a természeti erőforrásokat, tartalékokat. Ezekkel a kérdésekkel foglalkozik a harmadik, negyedik és ötödik fejezet.

Régi aggodalom, hogy korlátozottan rendelkezésre álló természeti kincseink a növekedés fenntartását hosszú távon nem teszik lehetővé. A technológiai fejlődés eredményeivel ma már ugyanazon erőforrás-mennyiség felhasználása mellett nagyobb mennyiségű terméket állíthatunk elő. A növekedésnek azonban ára van, az erőltetett ütemű fejlődés, technológiai változás klimatikus következményekkel jár együtt, számolnunk kell a meglegházhatás negatív következményeivel, a káros gáz kibocsátás növekedésével.

A könyv egy másik lényeges eleme, a növekedési problémák másik sarkalatos kérdése a konvencionálisan használt elszámolási rendszerek használhatatlansága a környezeti károk és a természeti erőforrások kihasználásának értékelésére. A nem korrekt döntéstámogató adatok viszont a környezet gazdálkodási döntéseket nem kielégítő mértékben alapozzák meg. A GDP növekedése például a gazdaság és a jólét növekedését sugallja, még akkor is, ha a környezeti károk nagysága esetleg felülmúlja a GDP növekedését, vagyis valójában az ország összességében elszegényedik.

A természeti kincsek kíméletlen, felelőtlen felhasználását ösztönző rejtett és/vagy nyílt gazdasági támogatások, a korrupció, rent-seeking (járadékvádászat) megszüntetése a növekedés feltételeit erőteljesen javítaná, több erőforrást biztosítana a helyi adottságoknak megfelelő, a környezetet kímélő gazdasági programok finanszírozásához.

A könyv a második fejezetben foglalkozik a fejlődés mérésével, kihívásaival. A fejezet kitér arra is, hogy a természeti tőkével kapcsolatos adatokhoz nehezen jutunk hozzá, és kitér a minőségi tényezők kvantifikálásának kérdéseire is.

A szerzők véleménye szerint nem elég aktív környezetpolitikát alkalmazni, szükséges a környezetvédelemnek gazdaságpolitika valamennyi területén prioritást biztosítani. A szerzők véleménye szerint, az egész világon a politikai döntéshozatal és végrehajtás reformjára van szükség, az egyéni érdekeket alá kell rendelni a társadalmi jólét, a környezet hosszú távú megőrzésének.

Az utolsó előtti fejezet a fejlődő államok erőforrás-kihasználásának kérdéseivel foglalkozik, a szerzők megállapítják, hogy ez nem helyi probléma, hanem nemzetközi szintű. Mind ezidáig nem jöttek létre olyan nemzetközi intézmények, amelyek feladata lenne a természeti környezet megőrzésének felügyelete, annak az igénynek az érvényesítése, hogy a fejlett államok által felhasznált természeti erőforrásaikért megfelelő ellentételezés részesüljenek.

KÖNYVISMERTETÉS

Gazdasági fejlődés és környezeti fenntarthatóság 157

Az utolsó két fejezet egyik lényeges következtetése, hogy igen bizonytalanok még azok az erőfeszítések, eljárások, módszerek melyek a természet szolgáltatóit értékelik. Nem ismerjük eléggé azokat a folyamatokat, értéket, eljárásokat sem, amelyek szükségesek ahhoz, hogy megvédjük a környezetet, csökkentsük gazdasági és társadalmi ártalmaiknak a kockázatát. A másik következtetés, hogy a gazdasági feltételek biztosításán kívül gyakorlati lépésekre is szükség van, aminek a megtétele szintén sok akadályba ütközik, bizonytalan.

A könyv szerzői tanulmányaikban sokszor ábrándokat kergetnek, gyakran túlzottan optimisták, máshol a tényszerű, realista helyzetismertetést nyújtanak, valóság-hű esettanulmányokat közölnek. Javasolt megoldásaik azonban már-már a mesék világába tartoznak, idealizmusuk töretlen; feltételezik, hogy a vállalatok társadalmi és környezeti felelősségtudata a racionális profitéhségük fölé kerekedik.

A könyvet mindenkinek ajánlom, akit érdekelnek a környezetpolitika céljai, eszközei, hatásai, valamint a mögötte húzódó érdekkapcsolatok. A könyvet azok is haszonnal forgathatják, akik hisznek a vállalatok fogyasztók felé mutatott társadalom-, és környezettudatos arculatában, és azok is, akik kételkednek ebben.